

Pe termen scurt, toate acestea pot să frneze asimilarea lingvistică, etnică și culturală a ceangailor din Moldova, dar pe termen lung conștiința identitară a acestor comunități este determinată în mod decisiv de procesele etnoculturale care au loc pe pământul lor natal.

Traducere de Florica PERIAN

Note

- ¹ Komoróczy Géza, *Meddig él egy nemzet?* (Până când trăiește o națiune?), în *Bezárkózás a nemzeti hagyományokba* (Autoizolare în tradițiile naționale), Budapest, 1988.
- ² Ioanu-Poiescu: *Limba ungurească în Moldova*, în *Amicul Familiei*, IV, 2, 1880.
- ³ Dumitru Mărtinaș: *Originea ceangailor din Moldova*, București, 1985. Volumul lui Mărtinaș a apărut în 1985, deci în unul din anii cei mai apăsați ai dictaturii lui Ceaușescu. Redactorii publicației au exploatat cu șiretenie profunzimea religiozitatei ceangailor și au ilustrat volumul cu fotografii color ale unor biserici catolice, ale papei și ale lui Ceaușescu.
- ⁴ Valentin Stan-Renate Weber: *The moldavian csango*, Budapest, 1997.
- ⁵ În deceniile următoare celui de-al doilea război mondial, din Moldova suprapopolată, în care aproximativ 50.000 de catolici s-au mutat în orașele Transilvaniei, iar numărul celor plecați în Muntenia și Dobrogea este apreciat de Tanczos Vilmos la 15.000 (vezi Tanczos Vilmos: *Hányan vannak a moldvai csángók?*, în: *Magyar kisebbség* III, 1-2)
- ⁶ Vezi *Româniai Magyar Szó*, 1992, 635.
- ⁷ Tanczos Vilmos: „En román akarok lenni!” în Tanczos Vilmos: *Keletnek megnyílt kapuja. Néprajzi esszék*. Kolozsvár, 1998
- ⁸ Pávai István: *Amoldvai magyarok megnevezései*. Regio VI, 4.

POZSONY FERENC s-a născut în 1955, la Zăbala, județul Covasna. Este lector la Catedra de Etnologie a Facultății de Litere, UBB din Cluj, și președinte al Asociației Etnologice „Krizsa János”. *Szeret vize martján* (Pe malul Siretului, folclor ceangău din Moldova), Cluj, 1994. *Szól a kakas már* (Cântă deja cocoșul, influențe săsești în obiceiurile tradiționale maghiare), Miercurea Ciuc, 1998. *Adok nektek aranyvesszőt* (Vă dau o joartă din aur, studii despre obiceiuri transilvănene și moldovene), Miercurea Ciuc, 2000.

Otilia HEDEȘAN

Timocenii

(Documente pentru identitate)

Comunitatea care face obiectul paginilor de mai jos trăiește în partea estică a Serbiei și în cea nord-vestică a Bulgariei, la sudul Dunării (la sudul segmentului cuprins între localitățile românești Baziaș și Calafat), având drept repere principale Morava și Timocul și incluzând ținutul Vidinului. Numită generic Timoc, regiunea este, astăzi, din punct de vedere demografic, o adevărată „piele de tigru” cu dispersiuni de populație românească, sârbească și bulgărească.

Deși statisticile publicate până acum trebuie privite cu extremă circumspecție, căci ele au fost mereu emanația unui anumit extremism, pentru a oferi o imagine despre dimensiunea comunității românilor timoceni, voi observa că aceasta ocupa, înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, circa „două sute de sate din Serbia și patruzeci și două din Bulgaria”.¹ Oricât de incertă, această definire este, totuși, una care pornește de la o anumită realitate, aceea a extensiunii spațiului locuit, posibil de verificat în teren fără dificultăți majore. În ceea ce privește numărul locuitorilor, orice estimare este, deocamdată, hazardată. Potrivit cifrelor oficiale, rezultate după recensământul iugoslav din 1991, între cei 9 792 000 de locuitori ai Serbiei, românii timoceni nu se regăsesc ca minoritate.² Procentul de 1,9% români, din 2 013 000 de locuitori, menționați în Voivodina³, măsoară o comunitate distinctă și complet diferită de cea care ne interesează aici.⁴ De pe cealaltă baricadă, liderii românilor timoceni declară că grupul lor cuprinde „două milioane de oameni”.⁵

Nu-mi rămâne decât să constat, pe de o parte, că extremismul stimulează alt extremism și să cred că adevărul va fi fiind, foarte probabil, pe undeva pe la mijloc. Pe de altă parte, voi nota, încă de la început, că discuția despre această comunitate este, acum, ca și la începutul secolului, extrem de delicată. Cuvintele lui Tihomir Georgevici, învățatul sârb care a scris călduros despre românii din Timoc după călătoria efectuată în regiune în anul 1905, sînt, chiar *mutatis mutandis*, și în ceea ce mă privește, extrem de potrivite: „Știu că la aceasta mulți din «patrioții» noștri îngrijorați vor da din cap și i vor spune că comit o trădare față de Patrie, atunci când mă încumet să vorbesc despre românii din Serbia, care, după părerea multora, *trebuie să tănuiești sau cel mult trecuți sub tăcere*.”⁶

Nu-mi propun să abordez, în rîndurile de mai jos, nici una din aceste chestiuni spinoase. În acest sens, ar fi necesară nu numai o muncă mult mai îndelungată și sistematică, ci și condiții mai puțin vitrege de cercetare. Scopul meu este unul mult mai modest: voi cita, ca pe niște adevărate documente ale identității, o serie de povestiri care se centrează pe chestiunea *originilor neamului*.

Cinci povestiri despre timpul originar.

1. „...mănăstirea a zburat într-o noapte din România”

Biserica de la Koroglaș a fost ardicată ca o pomenire în oameni care a căzut în războiul cu turcii. În războiul de la Rovine. Da! uități-vă ce-i interesant: ea a fost ardicată în numele la sîrbii ălor care erau trecuți de partea turcilor, care era victime, cum se spune, oa-

meni căzuți nevinovați. /.../ Mănăstirea de la Koroglaș de ce e cunoscută? Mănăstirea de la Koroglaș, se vorbește aicea și fiecare știe, că ea a zburat într-o noapte din România.

Cum să spun, de mare durere, fiindcă la mănăstirea de la Koroglaș a căzut un cunoscut *iumac* al sîrbilor, care-i zicea Kravevici Marcu... El a fost nepotul lui Mircea (cel Bătrîn – *n.n.*) de soră... Una dintre surorile lui Mircea a fost măritată după Vukașin. – Sîrbii nu au, în leghendele lor, mai mare *iumac*. Dar să vă mai spun una: strada asta, unde locuiesc eu, îi zice, iar, strada lui Kravevici Marcu.

Pictura naivă a Marijei Bălan

Ce se vorbește mai interesant și de ce e făcută mănăstirea? Românii, se vorbește, că toți au adus câte o piatră din România și mănăstirea e ardicată de o zi și de o noapte.

Se vorbește așa, că Kravevici Marcu a fost rănit încă în România de unchiul său, Mircea. El a încercat încă în România să-l înșele pe unchiul lui, să-l prindă cu turcii. Amă fiindcă așa știa lucrurile bine, n-a reușit și el a scăpat din România, peste Dunăre, tăiat, numai cu o mînă. Mircea și românii au trecut după el și bătaia a-nceput de aici, de la Bolboroși. În locul mănăstirii l-a ajuns și i-a tăiat și mîna ailaltă.../ și, ce spunem noi, l-a ciocănit tot și l-a dus înaintea împăratului românesc. El, cînd a văzut, a-ngenunchiat și cu mîinile ce i-a mai rămas s-a-nchinat și a pupat steagul românesc și a spus:

– Vestitea împărate, care se vinde ca mine, așa pate!

/.../ Ce e interesant: se spune mai plîngos, așa, mai duros a plîns vîntul ăsta care a bătut din România, noi zicem de *sever*, de peste Dunăre. – Mănăstirea pusă la deal și la vale. – Zice că, cînd a bătut vîntul ăla de la deal, a avut un cîntec, cînd a bătut de la vale, a avut alt cîntec. Fiindcă-n limba noastră noi nu zicem *bor*, numai *cor*... Așa că, cînd a bătut vîntul, orgile alea, fluierale alea, a cîntat în *cor* și-n *glaș*. La loc, astăzi, îi zice Koroglaș.⁷

2. „Cînd am născut moșia...”

Noi, cum am născut toată moșia, am născut și astea să facem. Noi... așa au făcut ai noștri, ai bătrîni. Așa au făcut ei. C-am văzut că dacă n-am face... nu merge bine la moșie, la casa noastră. /.../ Avem o credență în aia, că aia ne ține, ne-ajută la copiii noștri de sănătate, de drum bun, de toate, uite-așa. De-aia facem. /.../ Noi, uite, și cafea, dimineața, cînd o fierbem, spomenim pe ai mai aproape: pe tata, pe mama, pe ai noștri, care au murit mai curînd. Așa am născut, să-i spomenim, și ceva moară să fie, că așa facem și așa credem.⁸

3. „...mă căiesc după satul meu și după țara mea”

Eu am fost în țară, în România mea, în satul meu... Am păzit oile. Am venit cu oile la amiază și le-am pus la umbră. Și eu văd, pe Dunăre, că vin doi oameni. Eu am alergat fuga la muma și la tata meu și le-am spus că vin doi oameni, pe Dunăre, din Serbia...și care-a fost Pătru Burchii cu omul meu. Și ei au fost dezbrăcați, țoalele au fost după cap, aicea... și a venit muma mea și i-a mbrăcat și i-a luat acasă și i-au spus de unde sunt. El a spus că-i din Ostrov Mare... – A miințit. – A mîncat... Și noaptea dormea la noi. /.../ Noaptea a dormit și, după ce-a dormit, dimineața, eu i-am pupat mîna și a plecat. A dat mîna cu tata meu și, cînd să plece:

– Haida, că tu ești vara mea, că are să vie nemții și are să vă taie și are să vă omoare!

Eu m-am luat cu mîntea, că-i vărul meu. Și m-am luat și m-am dus pînă-n Turnu-Severin. La izbelniță. Și-acolo m-a lăsat cu lumea. A fost lume din toate părțile. / Urmează o lungă secvență despre călătoria interlocutoarei înainte de a ajunge în acest sat timocean. / Pe urmă ne-am mutat și ne-am apropiat de Dobrovnic, de Split. De-acolo ne-am mutat în altu vapor și ne-a spus că ne-apropiem de România, de Serbia: care-s sîrbi trec în parte la Cladovo, care-s români, trec la Turn. Și-am venit acasă. Așa mi-a fost șudvîna! Mă căiesc după satul meu și după țara mea, unde am crescut și unde am fost. Cum să nu-mi pară rău, amă ce să fac? A trecut vremea, am îmbătrînit, ce să mai fac? Să trăiască nepoții și să trăiască și dușmanii mei cum am trăit eu...⁹

4. „...a-nsemnat, uite, așa, a făcut grăniți, cît pămînt”

Bă, care vo ști? Moșii! A fost moșu Voina al bătrîn care-a venit aici. *Sigurno*...eu sunt sigurat că a venit din România, din dirjava voastră, de-acolo. A trecut cu luntrea Dunărea și a venit... A găsit aicea... – Atuncea a fost turcii aici, că cinci sute de ani am fost noi pe sub turci. Și a fost turci. Aici a fost turcu Boșneac. Și a ținut Boșneac-ăldin Vale, sat. Și noi, aici. – Și moșul nostru, cînd a venit, moșul Voina, s-a oprit aici. Aici a fost pustineac, păduri, n-au fost locuri... Și după ce a năstănit aici, el a făcut un copil. Numa' un copil: Ion l-a chemat. D-apăi Ion a făcut, muieră lui a făcut trei copii și două fete, una măritată în Călinic și una în Drujba. Și tamazlicu lu fata

aia din Călinic e în Deleina, de-a făcut pe Mladen și pe ăla, Florea cum îl chema, pe tata lu Florea, iar lăutarul. Nu știi? Apăi, ala a murit. Și la urmă turcu i-a dat aici pămînt lu moșu Voina:

– Cît poți să prinzi aici, să-i plătești dare la pămînt!

Și el a însemnat cu topoar'le, cu baroasele, cu ce-o fi însemnat nu știu nici io. A însemnat, e-te, a făcut grăniți, așa, cît pămînt... Și și-acuma ținem, familia noastră, Voineștii, avem aici un răion al nostru. E *recă* acolo jos, să zicem... Am avut și moară, acolo, moară pe apă, Voineștii. Noi am avut moară acolo pe pămîntul tot. La moară, către Călinic, iar am avut și la vale, către Turcin, iar am avut. Și la urmă, copiii, iaca s-a mpărțit. S-a mpărțit ala pămînt. La urmă, Vanu a lu Ion al Voinei, Deca lu Ion al Voinei și Ionica a lu Ionu al Voinei, ăștia tri copii, ei și-a mpărțit pămîntul de tot la tri. A dat și la surorile alea ceva și ei le-a mpărțit. Și, la urmă, noi suntem din moșu Vană, așa l-a chemat pe al nostru moș, al bătrîn. Moșu Vană, *speșialno*, de noi, pornim încoa', iacă sunt iar familie, familia noastră. Familie mare suntem. Moșu Vană a făcut iar așa: trei copii și două fete. Și iar așa, a mpărțit pe ala pămînt. La urmă, pe moșu Părvu, l-a chemat pe moșul meu, el a făcut patru copii și-o fată și iar s-a mpărțit pămîntul. Și taicu a avut pămînt puțin, treisprezece *decăre*, nu știu la voi cum se spune...

Șcesă facă ei? Să să facă zănăicii, că ei nu pot să s-arînească. Și tata Lazăr, fratele lu tata, s-a dus în Fundeni, este un sat lîngă Raho-va, lîngă voi. Acolo au fost niște maistori bîcivari. S-a dus acolo și i-a nvătat zănăiat. Și vine și-l ia și pe tata. I-a rugat și pe ceilalți, dar ăia n-au vrut niciunul, n-au fost mereclii să-nvețe zănăiaturi. Da' taicu, merecliu! Se duce, la urmă, ăsta, tata Lazăr, fratele lu tata, iar el, la Negovaneț. Acolo a fost un lăutar bătrîn, moșu Mărinică. Maistor bun. Lăutar, a cîntat și cu lăuta și din gura. Și-a nvătat și cu lăuta. Și vine și-l ia și pe taicu și învață și taicu. Ei cînta, e-e-e, pînă-n vară cînta cu lăutele și, după aceea, făceau butoaie. Și io, pînă a sluiji, lucrăm cu ei.

De pămînt am fost săraci, ama am avut zănăiaturi, și am avut bani și am fost buni. La urmă, cumpăraram pămînt. Acuma avem no uăzeci de decăre de pămînt, amă n-are care să-l lucre.¹⁰

5. „...au venit aicea, în Bulgaria și au rămîns aicea, în Bulgaria”

Bunicii i s-a întîmplat așa. Ea a venit cu muma și cu toți ai lor, cum a fost v'odată, de-au trecut aici la bîlci, în Bulgaria. Și au avut aicea ceva rudeni, prieteni, ceva și au venit aicea, în Bulgaria. Și atunci ei s-au văzut aici, la bîlci și a plăcut-o să o ia, să rămîie aici, să rămîie în Bulgaria. Bine, ama ea era încă fată și n-a știut. Ama tat-su a văzut că este bine aicea și i-a spus că să vie aicea. Și, dupe v'o săptămîină de zile, s-au dus ăștia și-au luat-o din România și-a venit aicea, în Bulgaria, pe 1908 an. Au venit aicea, în Bulgaria și au rămîns aicea, în Bulgaria. Și-au făcut copii și au rămîns aici. Uite, m-a făcut decît pe mine. Singur sunt. Am avut, uite, o fată, singură. Am mai avut un copil și au murit mult mic.¹¹

(Continuare în numărul următor)

Note

- ¹ A Dumitrescu-Jippa, Octavian Metea: *Timocul*, București, Universul, 1943.
- ² Apud Catherine Samary: *Les déshirures yougoslaves*, Questions pour l'Europe, Paris, l'Harmattan, 1994.
- ³ *Ibidem*.
- ⁴ În prezent, cele două comunități sînt reprezentate oficial de mai multe organizații. Una singură dintre acestea, Mișcarea Românilor-Vlahilor din Serbia, se raportează atît la comunitatea din Voivodina cît și la cea din Timoc, încercînd să construiască, pentru opinia publică sârbească, imaginea unei minorități românești mult mai vaste decît cea recunoscută oficial. Din motive multiple, a căror analiză nu face obiectul discuției de față, majoritatea asociațiilor culturale ale minorității românești din Voivodina preferă să se țină la distanță de „chestiunea românilor timoceni”, numindu-i, atunci cînd, totuși, trebuie să se refere la ei, *vlabi*, cuvinte cuvinte, separîndu-se net de ei prin intermediul numelui. În mediile populare, lucrurile se prezintă aproape dramatic. Cîtă vreme timocenii au cunoștință de românii din Voivodina din programele de televiziune și radio, și, adeseori, preiau de la aceștia informații de natură istorică și culturală, într-o încercare foarte transparentă de „identificare” cu ei, pentru cei mai mulți dintre bănătenii din Voivodina, românitatea timocenilor este necunoscută. Povestirea unui bătrîn țărăn din Simihai – comunicată de doamna Marcela Păcuraru, redactor la Radio-Timișoara – este foarte elocventă în acest sens. Cîndva, în tinerețea – ceea ce înseamnă între cele două războaie mondiale – omul a plecat cu căruța să cumpere porci. După o zi de mers, tot înspre seară, a ajuns într-un sat unde a auzit vorbindu-se și cîntîndu-se românește. A cumpărat animalele și s-a întors, complet mirat de ceea ce i se întîmplase. Nu și-a mai pus problema acelor români pe care îi întîlnise de parte, în sud, pînă în anul 1993 cînd, la festivalul folcloric organizat în sat, a văzut o formație de acolo și i s-a confirmat că sînt români din Timoc.
- ⁵ Draghi Cărcioabă, 43 de ani, din Slatina – Bor, Serbia; 28 iulie 1994.
- ⁶ Tihomir Georgevici, *Printre românii noștri, Note de călătorie*, Traducere din limba sîrbă de C. Constante, în *Românii din Timoc*, III, Culegere de izvoare îngrijită de C. Constante și A. Golopenția, București, Imprimeria Institutului Statistic, 1943.
- ⁷ Boris Geambu, 51 de ani; 25 august 1993, Geanova (Serbia).
- ⁸ Van e a Miloicovici, 68 de ani; 13 decembrie 1993, Slatina – Bor (Serbia).
- ⁹ baba Marița a lu Uruială, 93 de ani; 14 decembrie 1993, Geanova (Serbia).
- ¹⁰ Mito Voinov, 74 de ani; 21 aprilie 1995, Boșneac-ăldin-Deal (Bulgaria).
- ¹¹ Asen Ganey, 75 de ani; 23 aprilie 1995, Pocraina (Bulgaria).

OTILIA HEDEȘAN s-a născut în 1962 la Pecica, județul Arad. Este etnolog, lector universitar la Catedra de Literatură română și comparată a Facultății de Litere, Universitatea de Vest, Timișoara. *Pentru o mitologie difuză*, Editura Marineasa, 2000.